BİR ANLATICININ SESLENDİĞİ GÜCÜL ÖRNEK OKUR

MEHMET RİFAT

Bir roman düşünün, Anlatıcısı öykü içinde rol almasın, olaylara ve olayların içinde yer alan kişilere eşlik edici bir işlevi de bulunmasın. Tümüyle bir Öykü-Dışı Anlatıcı olsun; değişik zamanlardaki ve mekânlardaki olayların zincirlenişini ve kişilerin davranışlarını bir "özel" kameranın gözünden kesit kesit (sekans sekans) yansıtsın.

Böyle bir roman örneğinde Anlatıcının öyküleme süresince seslendiği kişi de, roman içinde işlevi bulunan bir muhatap değil de roman dışında yer alan bir Gücül (ya da Potansiyel) Örnek Okur olacaktır. Roman içinde yer alan bir Anlatıcı söz konusu olduğunda, onun seslendiği muhatabını, Okurdan ayrı tutarak Kendisine-Anlatılan-Kişi diye adlandırıyoruz. Ama Anlatıcı, yukarıda belirttiğim türden özellikler taşıyorsa, o zaman Sıfır-Derece-Kendisine-Anlatılan-Kişi söz konusudur. Gücül Örnek Okura denk düşecek böyle bir Kendisine-Anlatılan-Kişinin ana özellikleri de hiç kuşkusuz öncelikle romanda kullanılan dile ve göndermelere egemen olmak, mekân ve zaman değişimlerinin yarattığı hıza ayak uydurabilmek, bir film şeridi gibi akacak romanı baştan sona değişik düzeylerde ve değişik bakış açılarıyla kat edebilmek, en önemlisi de entelektüel yeteneklerini kullanarak yapıtı anlamlandırmak ve dolayısıyla yorumlamaktır.

***

Güven Turan'ın Nisan 2015'te Yapı Kredi Yayınları'dan çıkan *Yaz Üçgeni* başlıklı romanından söz ediyorum. Bu yazıda romanın kurgulanışını, öykülenen olayı, kişiler arası ilişkileri, tema (aşk) örgüsünü, yazarın üslubunu ele almayacağım. Anlatıcının niteliklerini, Yazarla arasında kurulabilecek bağları da değerlendirme yoluna gitmeyeceğim. Üzerinde durmak istediğim nokta, Anlatıcının seslendiği o Gücül Örnek Okur. Şöyle sorabilirim: Yazarın Yaratıcı Benliği ya da daha doğrusu Öykü-Dışı Anlatıcı ne tür bir Gücül Örnek Okurun beklentisi içinde?

Yaz Üçgeni'nde Anlatıcının söyleminden kalkarak Gücül Örnek Okurun niteliklerini sıralamaya çalışayım:

– Edebiyat ya da insan bilimleri alanında doktora düzeyinde öğrenim görüyor olmak ya da görmüş olmak; veya Batı dil, edebiyat ve kültürlerine özel merakı bulunmak;

– İngilizce, Fransızca, İtalyancayı kültür düzeyinde bilmek; Latinceyi tanımak;

– Özellikle Fransız edebiyatının önde gelen şairlerine, sözgelimi Baudelaire'e ve Rimbaud'ya özel bir ilgisi olmak; bu şairlerin Fransızca dizelerini gördüğünde bunların hangi şiirlerden alındığını anlamak; atlanmış dizeyi fark edebilmek;

– Yine Fransız yazarı Marcel Proust'un yaşamıyla da yakından ilgilenmek; Proust'un hizmetkârına satır arasında yapılan göndermeyi algılamak;

– İngiliz ve Amerikan yazarlarının ve şairlerinin okuru olmak;

– Özellikle Eliot'ın dizelerini tanımak;

– Shakespeare'in dizelerine getirilen değişiklikleri kavrayabilmek;

– Klasik müzik tutkunu olmak;

– Resim sanatına yapılan göndermeleri yerine oturtabilmek;

– Günümüz yabancı yazarlarına, özelikle Umberto Eco ile Paul Auster'a yabancı olmamak;

– Amerikan dergilerinin de bir okuru olmak;

– *Tristram Shandy*'nin çağrışımlarını kavrayabilmek;

– Şansonlara, pop müzik ile caz müziğine de ilgi duymak;

– Yabancı polisiye romanlar ile yabancı çizgi romanları izlemek;

– Özellikle gençler arasında yaygın olan iletişim teknolojisi dilini bilmek;

– Yayın dünyası ile reklam dünyasına yabancı olmamak;

– Şarap, reçel, kahve, yemek merakı bulunmak; kaliteli olanlarını adlarıyla bilmek;

– Entelektüellerin girip çıktığı bar, gazino, restoranlardan haberdar olmak;

– İstanbul'da yaşıyor, okuyor, çalışıyor olmak; İzmir, Yalıkavak ve Bodrum'u bilmek;

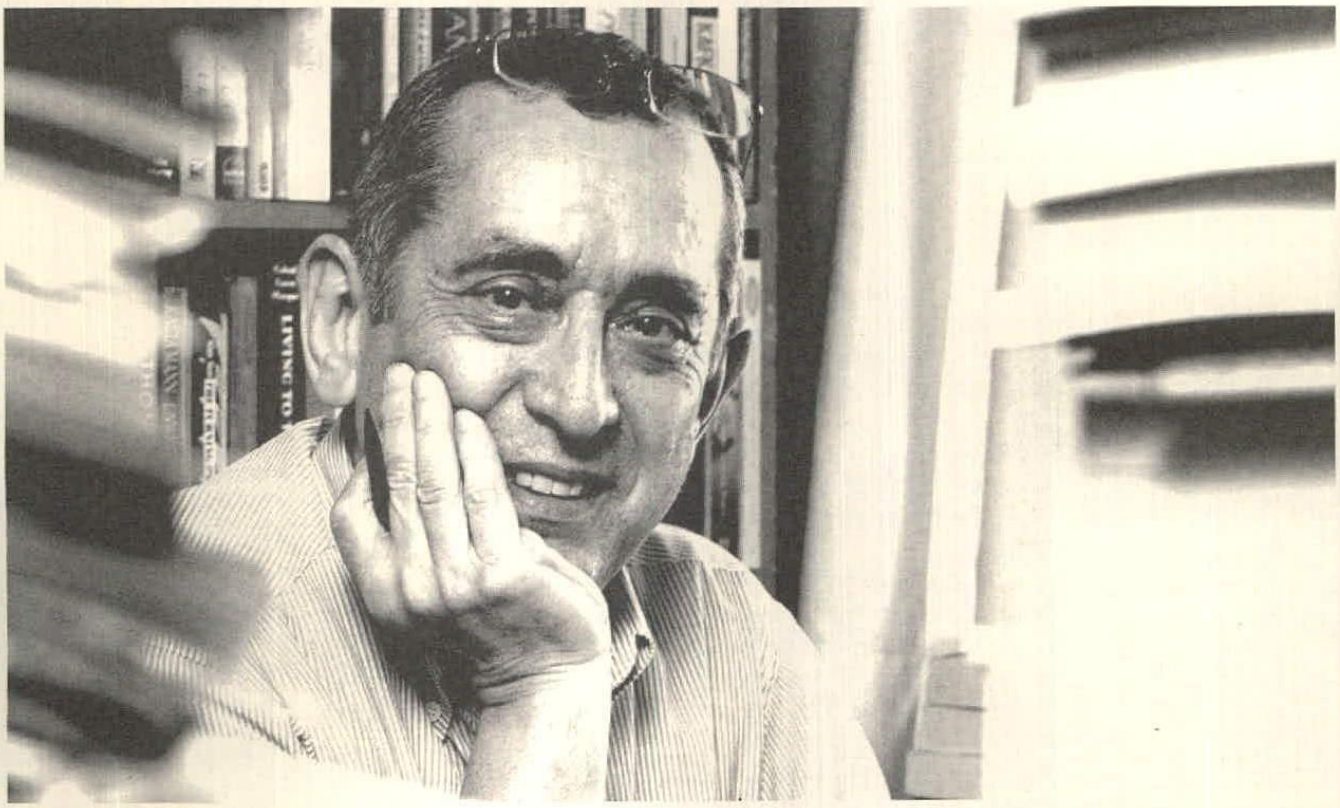

Güven Turan

– Kedi sever olmak; kedilerin iletişim ve anlatım dillerini anlamak;

– vb. vb.

Gelelim yaş ve cinsiyet durumuna: İdeal olarak yirmi beş ve üstü bir yaşta olmak. Ya da şöyle diyebilirim: Eğitimi ve merakıyla her yaştaki eğitimli ve meraklı görece yaşlılarla boy ölçüşebilecek bir genç, ya da merakıyla genç kalabilmiş her yaştaki eğitimli bir görece yaşlı. Yerine göre erkek de olabilir kadın da!

***

Bu sıralama yukarıda da belirttiğim gibi Anlatıcının Gücül Örnek Okur beklentisine ilişkin özellikleri içeriyor. Sıradan Okur ile Naif Okura ilişkin özelliklerin peşinden gitmedim. Bir başka deyişle, metni yüzeyden okuma alışkanlığı edinmiş, salt günceli çağrıştıran kesitlere ilgi duyacak bir Sıradan Okur ile olay örgüsünün kronolojik akışına meraklı bir Naif Okuru konu etmedim. Yalnızca roman söylemindeki bütün göndermelerin örgüsünü kavrayabilecek bir Gücül Örnek Okuru hedef aldım.

***

Şimdi siz bu saptamalardan kalkarak ve romanı da okuma tezgâhına koyarak, Gücül Örnek Okurun özelliklerinden Anlatıcıya, ondan hareketle de Yazarın Yaratıcı Benliğine ulaşabilme oyununu kurabilirsiniz!

Ama ben burada yazımı, Memet Fuat'ın, kendi *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*'nden (1999) alıp yine kendi *Aydınlar Sözlüğü'ne* (2001) aktarmış olduğu, Güven Turan'ın Yaratıcı Benliği'yle ilgili şu sözleriyle noktalamak istiyorum:

> "Yaptığı işe saygı duyan bir sanatçı olarak her alanda titiz bir işçilik sergiledi. Üstünde yeterince çalışılmamış izlenimi bırakan tek bir şiir yayımlamadı" (2001, s. 645).

Siz şiir sözcüğünün yanına roman, öykü, deneme ve eleştiri sözcüklerini de rahatlıkla ekleyebilirsiniz... •

Meraklısı İçin Not

1. Güven Turan'ın çalışma laboratuvarının özellikleri için bkz. M. Rifat, *Entelektüel Anlatıyı mı Savunuyorum?*, İstanbul, YKY, 2012, s. 14-19;

2. Roman incelemelerinde daha çok Anlatıcı kavramı üzerinde araştırmalar yapılmış, Anlatıcının roman içi muhatabı olan Kendisine-Anlatılan-Kişi konusunda örneklendirmelere pek gidilmemiştir. Benim bu konuda yakından bildiğim araştırma, eleştirmen Pascal Ifri'nin Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı romanına ilişkin çalışmasıdır: *Proust et son narrataire dans "À la recherche du temps perdu"* (Proust ve "Kayıp Zamanın İzinde"de Kendisine-Anlatılan-Kişi). Bkz. M. Rifat, *Marcel Proust ya da Bir Roman Yaratmak*, İstanbul, YKY, genişletilmiş yeni baskı, 2015, s. 115-116.